

KAASAMISEST SÄUTSUMISENI: NOORTE OSALUSE ERINEVAD TAHUD¹

AIRI-ALINA ALLASTE²

1. SISSEJUHATUS

Käesolev Acta Politica Estica erinumber keskendub noorte poliitilisele osalusele laiemas tähenduses. Kuigi osaluse mõõtmisel on poliitikateaduste või ka poliitika-kujundajate vaatepunktist fookuses valimistel hääle andmine või organisatsioonidesse kuulumine, on noorte osalusvormid muutunud palju mitmekesisemaks. Viimase kolme kümnendi vältel on märgatavalt suurenenud poliitilist osalust käsitlevate diskussioonide rohkus nii akadeemilistes kirjutistes (nt Pilkington jt 2018) kui ka poliitilistes tegevuskavades.

Poliitilise osalusena on hakatud käsitlema ka tarbijakäitumist, aeg-ajalt meeleavaldustel osalemist, fänniklubides ühiskondlike teemade mõjutamist, sotsiaalmeedias arvamuse avaldamist, uudiste-postituste jagamist ja palju muud. Erinumbri eesmärgiks on tõmmata tähelepanu vähem traditsioonilistele osalusviisidele, aga ka noorte osaluse toetamisele läbi noortevaldkonna spetsialistide pilgu. Sissejuhatav artikkel annab sissevaate teoreetilisse konteksti, mis noorte poliitilist osalust räämistab, samuti pisut pikemas perspektiivis ülevaate parteipoliitikast eemale jäävast noorte osalusest Eestis ning siis avab pisut erinumbri artiklite teemasid.

2. POLIITILISE OSALUSE JA KODANIKUKS OLEMISE MÕTESTAMINE

Kodanikuks olemist seostatakse sageli õigusega valida või valituks saada teatud poliitilistes institutsioonides nagu parlament, parteid ja organisatsioonid (nt Norris 2002; Dalton 2011). Sellest tulenevalt on avalikus diskussioonis ja meedias käsitletud

¹ Artikkel on kirjutatud Tallinna Ülikooli „Noorte osaluse suurendamise“ projekti raames. Projekti toetajad ja partnerid on Haridus- ja Teadusministeerium, Haridus- ja Noorteamet ning Euroopa Sotsiaalfond programmi „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ vahenditest.

² Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, kontakt: airi-alina.allaste@tlu.ee

osalust eelkõige organisatsioonilise kuuluvuse või hääletamisaktiivsuse järgi. Et aga noorte seas pole kuigi levinud parteide või osaluskogudega liitumine, on arvatud, et nad on passiivsemad kui kodanikkond tervikuna.

Viimastel aastakümnetel on sotsiaalteadlased siiski osutanud, et piirid isikliku ja avaliku ning poliitilise ja mittepoliitilise vahel on hägustumas ning kodanikuosalusena saab käsitleda erinevaid elustiilivalikuid tarbimisest mässamiseni. Teaduskirjanduses on seetõttu järjest suuremat kaalu saanud lähenemine, et noorte osalus ei ole hääbunud, vaid teisenenud. Juba Anthony Giddens on väitnud, et kodanikud ei ole mitte võõrandunud, apaatsed ja poliitikast mitte huvitatud, vaid pigem usuvad, et otseselt tegutseda on kasulikum kui loota poliitikutele ja poliitilisele süsteemile (Giddens 1991).

Ühiskondlikke muutusi ei nähta läbi poliitika institutsionaalsete raamide, pigem soovitakse mõjutada suhtumisi ja hoiakuid laiemalt ühiskonnas. Sellistes eesmärkides pole tegelikult midagi uut, juba 1960. aastatest saadik on läänemaailmas tekkinud erinevaid sotsiaalseid liikumisi (nt hipide, uusvasakpoolsete ja feminisistide), mille eesmärk on muuta väärtusi ning kultuurinorme (nt Heath ja Potter 2006). Liikumiste keskmes ei ole ainult eri ühiskonnarühmade õigused, vaid ka elustiil ja kultuurilised tähendused (Goodwin, Jasper 2009). Need liikumised pole alati institutsioonidekesksed, veel vähem lähtuvad need konkreetsest parteipoliitikast.

Giddens eristab vabastavat poliitikat ja elupoliitikat. Vabastava poliitika korral on eesmärgiks muudatused, mis heidaksid kõrvale ühiskondliku elu ahistavad tavad ja traditsioonid ning lõpetaksid rõhumise ja ebavõrdsuse. Selle ideoloogiliseks aluseks on imperatiivsed ideed õiglusest, võrdsusest ja osalusest. See tähendab, et eesmärk on muuta ühiskonda lähtuvalt olemasolevatest moraalinormidest. Elupoliitika seevastu rõhutab vajadust uute elustiilide järele, mis toetaksid kõiges valikuvabadust. Eesmärk pole mitte niivõrd olemasolevast halvemast ühiskonnakorraldusest vabanemine, vaid rõhk on suunatud uue loomisele. Kandev idee lähtub arusaamast, et uutes üleilmsetes tingimustes tuleb luua nii uued moraalsed eluvormid kui ka uus eetika ('kuidas me peaksime elama').

Siit saab edasi arendada, et vabastusliikumised keskenduvad ebaõigluse ja ebavõrdsuse vastu võitlemisele, nende vastu jõude mobiliseerides. Teisalt iseloomustab identiteedi-, elustiili- ja väärtushinnangupoliitikapõhiseid liikumisi (nt roheliste liikumine, geiõiguslus) võrgustikupõhine struktuur ning suund kollektiivse identiteedi väljaarendamisele (nt Scott 1990). Sellised liikumised võivad tegeleda üksikute eetiliste probleemidega ja ühendada inimesi vaid maailmaparandusliku idee kaudu, mis kujundab maailmapilti ning mida oma isiklikes valikutes praktiseeritakse. Poolehoid sellistele ideoloogilistele suundadele ei pea tähendama võitlusi rambivalguses. Pigem on selliste noorte aktiivsus ja kodanikuosalus seotud igapäevaste käitumisviisidega, mis omakorda on sageli seotud üleilmsete võrgustikega. Selliseid aktiivsusvorme defineeritakse elatud kodakondsusena (Kallio jt 2020).

Kui käsitleda noorte osalust protsessina, kus esiplaanil on nende soovid, oskused ja tegevuste algatamine, ei pea olema kõige tähtsam ühiskonna muutmine. Kuigi peamiseks osaluse motivaatoriks on soov kaasa rääkida ja ühiskonda pare-

maks muuta, ei pruugi see alati olla silmatorkavate tulemustega. Tähtis on ka noorte endi sotsiaalne ja isiklik areng ning demokraatliku ühiskonna toimimine. Noorte osalus võib olla isiklikum ning seotud eraelusfääri ja elustiili valikutega. See tähendab, et neil võib puududa soov poliitikas kaasa rääkida erinevate organisatsioonide kaudu. Pigem väljendavad nad oma poliitilist meelsust teisiti – kas kirjutades alla konkreetsele petitioonile, osaledes kogukonna tegevuses või siis minnes avalikule meelevaldusele, kui teema neid isiklikult puudutab.

Praegu tõlgendatakse poliitilise osalusena vägagi erinevaid eneseväljendusi. Näiteks naudingukodanik (*pleasure citizen*) (Riley jt 2010) viitab hedonismil ja sotsiaalsuse väärtustamisel põhinevatele kooslustele ning tugineb arusaamale, et vabal ajal sõpradega poliitilistel teemadel arutades kujunetakse hoolivaks kodanikuks.

Postindustriaalsetes demokraatlikes ühiskondades usutakse olevat toimunud seoses digiteerimise ja teiste muutustega järkjärguline üleminek kohusetundliku kodakonduse (*dutiful citizenship*) mudelilt aktualiseeruva kodakondsuse (*actualizing citizenship*) mudelile (Bennett 2008). Kui kohusetundlik kodanik osales valitsuse pakutud organisatsioonides, väljendas oma huve parteide vahendusel ning hankis infot peavoolumeediast, siis aktualiseeruv kodanik pigem ei usalda poliitikuid ega peavoolumeediat, ta eelistab osaleda kogukondlikes võrgustikes ja väljendada oma huvisid, lähtudes isiklikest arusaamadest (Bennett 2008). „Aktualiseeruv kodanik“ haakub ka mõistega „valvekodanik“ (*standby citizen*) (Amnä ja Ekman 2013), mis viitab noortele, kes hoiavad end ühiskonnas toimuvaga kursis ning on valmis tegutsema, kui tunnevad, et neid vajatakse ja neil on võimalus mõjutada valdkondi, mis on neile tähtsad. Need noored võivad tunduda poliitiliselt passiivsed, nende tegevus jääb poliitikakujundajate jaoks nähtamatuks, kuid nad' mõjutavad ühiskonda igapäevasemates ning loomingulisemates vormides. Osalust võib inspireerida kodanikufantaasia (*civic imagination*) (Jenkins jt 2020), mida peetakse oluliseks kultuurilise aktivismi ergutamisel ning ka mängulises kodanikuks kujunemisel.

Noortel võib olla lihtsam suhestuda poliitikaga läbi nalja ja ironia, olgu siis poliitiliste meemide või humoorika protestikultuuri kaudu. Sellega seondvalt on käibele toodud mõiste „absurdikodanik“ (*silly citizenship*) (Harley 2010), mille abil rõhutatakse, et komöödia, satiir ja laialt levinud klipid võivad kergemini inimeste tähelepanu poliitilistele teemadele kui traditsiooniline meedia. See ei tähenda, et poliitiline osalus toimub vaid mängu ja naeruga. Suur osa noori osaleb aeg-ajalt aktivistide korraldatud üritustel; aktsioonides, mida algatatakse fändomis või subkultuurilises keskkonnas; avaldab meelsust alternatiivmuusika või tänavakunsti kaudu; osaleb erinevatel viisidel sotsiaalmeedias jpm.

3. OSALUSE KUJUNEMINE EESTIS

Eesti demokraatia on üsna noor. Noorte vähene osalemine tavapäraistes poliitilistes vormides on üleilmne trend, samas on nende osalus postsotsialistlikes riikides väiksem kui küpse demokraatiaga maades. Seda on selgitatud sotsialistlikult

üheparteisüsteemilt pändiks saadud passiivsusega (Vukelic ja Stanojevic 2012). Postsotsialistlikke riike on iseloomustanud ka „kodaniku“ ja „riigi“ vastandumine, mis on seotud pikaajalise võõrandumisega riigist ning ühiskondliku aktiivsuse assotsieerumisega kaheksakümnendate dissidentlusega (Lagerspetz 2009). Seda võib interpreteerida ka traditsiooni kujunemisena, et kodaniku puhul pole kõige olulisem osalus riigi pakutavates organisatsioonides või valimistel, vaid võib olla aktiivne kodanik ka riiklikest institutsioonidest mööda vaadates.

Demokratiseerumine langes Eestis ajale, mil parteide ja peavoolumeedia mõju hakkas kogu Euroopas kahanema. Praegune noorem põlvkond on globaalselt võrgustunud, suhtlus toimub piirideüleselt ja rahvusvaheliselt ning erinevused nn vanade demokraatiatega on vähenemas. Siiski on Eestis usaldus poliitiliste institutsioonide ja meedia vastu madalam kui Lääne vanades demokraatiates (Kalmus jt 2018). Kuigi kodanikuaktiivsus oli põgusalt kõrge lühikesel laulva revolutsiooni perioodil (70% Eestis elavatest eestlastest oli hõlmatud kodanikuaktiivsusiga, vt Lauristin ja Vihalemm 2009), järgnes taasiseseisvumise järel pettumus erakondlikus poliitikas millele aitasid kindlasti kaasa ka majanduslikult kehvad olud, ning osaluse tase langes madalale. Võib spekuloida, et sotsiaalpoliitilise konteksti tõttu ei ole Eestis pärast Teist maailmasõda eespool mainitud kohusetundlik kodakondsus olnud kunagi tõsiseltvõetav valitsev trend. Nii ei saa rääkida selle asendumisest, vaid pigem kodanikuks olemise viiside kujunemisest (vt ka Allaste ja Nugin samas kogumikus).

Nõukogude aja lõpu aktivismist rääkides võiks näiteid tuua pigem noortekultuurist kui komsomolist. Näiteks punkarite protest 1980ndatel väljendus pigem nende välimuses ja elustiilis. Kaaskodanike šokeerimine oma välimusega on olnud punkaritel kõikjal kavatsuslik. Eestis saab seda šokeerimist punkkultuuri teoreetiku Hebdige (Hebdige 1979) ideid edasi arendades tõlgendada Nõukogude ühiskonna alustalade õõnestamisena, ehkki punkarid ise oma tegevust võibolla nii suurejooneliseks ei tajunud. Kui stiili käsitleda mässuna ja stiilielemente sümbolise vastuseisuna ühiskonnale, siis noore punkari välimus – harjassoengust kuni haaknõelten – polnud mitte signaal võimalikust ühiskonnaohtlikust käitumisest, vaid asi iseeneses, mis rääkis „avangardse kunstiteosena“ vastu „nõukogude inimese“ moraalile ja tõekspidamistele.

1980. aastate lõpul teises koos ühiskonna muutumisega punkkultuuri roll – enam polnud see tagakiusatud vastukultuur, vaid ärkamisaja avangard. Eestis peetaksegi pungi hiilgeajaks 1980ndate lõppu ja 1990ndate algust, kui see võttis mujalt maailmast üle protestivaimu ja vastandumise valitsevale poliitikale. Tuntud punkbändi J.M.K.E. laulust „Tere perestroika“ sai omaladne hümn eesseisvatele arengutele. Punkaritest sai ühiskondliku muutuse hääletoru. Subkultuuriga läks pealiskaudselt kaasa rohkelt inimesi, kes ei tajunud end mitte punkkultuuri liikmete, vaid tärkava omariikluse pooldajatena.

Punkarid on ka hiljem korraldanud globaalseid proteste. Mitmed loomaõiguslased või kliimaaktivistid on leidnud just pungist inspireerituna tee aktivismini (Allaste ja Pirk 2020). Nii Eestis kui mujal on punkkultuur läbi põimunud eeti-

liste tarbimisvalikute ning veganliku elustiiliga. Punkliikumine pole enam sama silmatorkav kui varem. Ent ei saa öelda, et noortekultuurid jäid peale iseseisvumist ühiskondlikest teemadest täiesti kaugele.

Nullindate vabastusliikumisest võib näitena välja tuua 2005. aastal loodud PunaMusta. See liikumine määratles end anarhistliku veebikeskkonnana ning rõhutas alternatiivset maailmavaadet ja globaalse võrgustumise põhimõtet. PunaMust deklareeris, et tal puudub hierarhiline struktuur. Portaali ja foorumit haldas grupp vabatahtlikke. Eesmärkidena oli määratletud: „Alternatiivi loomine kapitalistlikule majandussüsteemile ja hierarhilisele ühiskonnakorraldusele; otsesel demokraatial põhinevate otsuste tegemise propageerimine, kapitalistliku süsteemi ebamoraalsuse paljastamine; tee rajamine mittehierarhilisele ühiskonna- ja majanduskorraldusele; indiviidi vabaduse väärtustamine.“

PunaMust korraldas ka proteste, demonstratsioone ja seminare-õpitubasid. Liikumisega seotuse astet oli võimalik valida. Paljud toetajad piirdusid netikeskkonnaga, mis jäi hiljem tegevuse esiplaanile. Foorum pakkus mõttekaaslastele keskkonda, kus jagada oma seisukohti ning arvamusi. Sealt kasvas välja teisigi liikumisi, millest paljud olid pühendatud kindlale teemale, näiteks Tiibet Vabaks! (vt ka Allaste 2022).

Uurimused kinnitavad, et Eestis saab rääkida vaid väikesest osast noortest, kes multiaktivistidena tegutsevad kõigis valdkondades (nt Allaste jt 2014). Oma ideede eest parema ühiskonna loomiseks asuvad võitlema vähesed. Näiteks Black Lives Matter, LGBTQ, kliimaaktivismi, loomade õiguste kaitsmise ja paljude teiste teemade puhul saab eristada pühendunud eestvõitlejaid ning paljusid teisi, kes ideid toetavad kas elustiiliga või aeg-ajalt osalemisega meelevaldustel ja muudel üritustel.

Ka noored, kes määratlevad end poliitiliselt mitteaktiivseks, on poliitikateemadest teadlikud ja soovivad argisemal tasandil ühiskonda mõjutada (Tiidenberg 2021). Nii nagu mineviku näidetegi puhul, läheb palju inimesi kaasa eestvedajate ideega – üheksakümnendate alguses punklaulude sõnumite või siis nullindatel PunaMusta foorumi diskussioonidega ning erinevate väärtuspõhiste üleilmsete liikumiste ideedega. Võiks interpreteerida, et kuigi numbrilised näitajad traditsioonilise osaluse mõõtmisel osutavad noorte passiivsemale käitumisele, saab Eesti noori defineerida ka valvekodanikena, kes hoiavad ennast kursis päevapoliitikaga ja toovad poliitilisi teemasid igapäevaelu. Nad suudavad vajadusel aktiveeruda, kui teema on tähtis ja tegevusega kaasneb tunne, et see toetab enesearengut ja on ühtlasi ühiskonna huvides.

4. JAGAMINE JA LAIKIMINE: POLIITILINE OSALUS SOTSIAALMEEDIAS

Kui traditsiooniline osalus Eesti noorte seas on võrreldes Lääne-Euroopaga pigem madalam, siis sotsiaalmeedia põhine osalus ja ka usk sotsiaalmeedia demokraatlikesse lubavustesse on Euroopa keskmisest kõrgem (Allaste ja Cairns 2021). Samas on Eesti noored suuremas osas eelistanud sotsiaalmeedias tegevusi, mis nõuavad

väiksemat isiklikku pühendumist – üle poole on jaganud poliitilise sisuga uudiseid, muusikat või videoid; arutlenud poliitilistel teemadel või andnud allkirja petitsioonile. Sotsiaalmeedia kommentaariumites osalemist nähakse kui võimalust reflekteerida enda mõtteid. Seda võib tõlgendada seisukohtade kujundamise protsessina, mis võiks olla eelduseks kaalutletud eneseväljendusele, kui selleks tekib vajadus (Allaste ja Saari 2020). Poliitilise sisuga postituste laikimist võib näha kui esimest sammu ühiskondlike teemade vastu huvi tekkimiseks või jõudmiseks võrgustikeni, mis aitavad arvamusi kujundada ja seisukohti võtta. Petitsioonidele allkirjutamist e-keskkonnas on noored põhjendanud kui hea tahte avaldust, solidaarsuse ülesnäitamist ning kohati ka kui soovi ühiskonda mõjutada, olgu siis kas või ainult ühiskondlikult olulistele asjadele tähelepanu pöörates (Allaste, Beilmann, Tiidenberg 2018).

Hiljutisest uurimusest selgub, et end ise poliitiliselt mitteaktiivseks pidavad noored on just sotsiaalmeedia vahendusel hästi kursis nii uute sotsiaalsete liikumistega seotud teemade, rohkete meediakajastust leidvate välispoliitiliste teemade kui ka polariseerivate kohalike igapäevapoliitiliste teemadega. Mõned noored keskenduvad süsteemsele eneseharimisele, eriti *infotainment*-formaadis, teisteni jõuab poliitiline info n-ö iseenesest – sotsiaalmeedia, suunamudijate, sõprade ja meemide kaudu. Sotsiaalmeedias palju aega veetvatel noortel on poliitilist sisu pea võimatu vältida (Tiidenberg 2021). Poliitiliste meemide loomist ja jagamist käsitletakse kui üht osaluse viisi (McLoughlin jt 2021), mis võib tõsta huvi poliitika vastu ja olla versta-postiks mängulisel kodanikuks kujunemisel.

Teisalt on noorte seas ettevaatlikkust ja püüdu vältida võimalikku kriitikat (Allaste jt 2018). Intervjuudest Eesti noortega on esile tulnud, et nad hoiduvad sotsiaalmeedias arvamuse avaldamisest, sest tunnevad end ebakindlalt ning kardavad täiskasvanute negatiivseid reaktsioone ja hukkamõistu (Kalmus ja Siibak 2020). Kui jätta kõrvale pühendunud aktivistid, siis näib noortele olevat omane hinnang, et sotsiaalmeedias poliitilistel teemadel arvamust avaldada on hirmutavam ja riskantsem kui teha seda näost näkku (Tiidenberg 2021). Ilmselt on hirmu ja ettevaatlikkusega seotud ka uuem trend, et vestlused poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel, kogemuslugude ja poliitiliste meemide jagamine on kolinud osaliselt kinnistesse sõbragruppidesse (Tiidenberg 2021). See tähendab, et paljud noored ei taha oma arvamust avaldada keskkonnas, mis on avatud rünnakutele, ja teevad seda enda loodud piiratud osalusega gruppides, kus nad kõiki osalejaid tunnevad.

Hulk empiirilisi uurimusi viitab sotsiaalmeedia võimalustele poliitilist osalust suurendada. Seda nii mobiliseerumiseks vajaliku infoga kui ka jagades meeme ja lugusid, mis kultuurilise konteksti tundjate seas tekitavad tugevaid tundeid ja kaasamõtet. Samas ei ole sotsiaalmeediapõhise poliitilise osaluse mõttetuks või kahjulikuks tembeldamine siiani kadunud. Eesti kontekstis, kus poliitiline osalus ja usaldus poliitiliste institutsioonide vastu on olnud madal (nt Kalmus jt 2018), ei ole alust rääkida sellest, et n-ö osaluse simuleerimine sotsiaalmeedias tõmbaks noori ära sealt, kus ühiskonna või otsuste mõjutamine oleks tõenäolisem (Allaste jt 2018).

Sotsiaalmeedia vahendusel tekib võimalus osaleda vaoshoitud moel ka neil, kes võiksid soovida argisemal tasandil ühiskonda mõjutada, ning osalusel kui eneseväljendusaktiil (Puig-i-Abri ja Rojas 2007) võib olla potentsiaali nende suuremaks aktiveerimiseks. Kuigi sotsiaalmeediapõhist osalust on Eestis mõnevõrra uuritud, on sellega seonduvalt jätkuvalt küsimusi, millele vastuseid siiani ei ole. Samuti on rõhutatud vajadust sotsiaalmeedia kasutamist poliitilise osaluse, kodaniku aktiivsuse ja isikliku poliitilise meelsuse väljendamise osana palju rohkem teadvustada (Tiidenberg ja Ostashow 2022).

Paula Joanna Sillati digietnograafiale ja intervjuudele tuginev artikkel antud kogumikus analüüsib poliitilist osalust Twitteris, keskendudes noorte erinevatele osalusviisidele, motivatsioonile ja oma tegevusele antud tähendusele. Kuigi hirm negatiivse tagasiside ees on probleemiks ka Twitteris osalevatele noortele, aitab seda mõnevõrra tasakaalustada lõime formaat ja konto anonüümse seadistuse võimalus. Twitteri lubavused soodustavad mitmeti poliitilistel teemadel arutelusid, mille tulemusena võivad ühiskonnas toimuda muutused. Twitter soodustab ka poliitilise info levitamist nii teadlikkuse tõstmiseks kui ka mobiliseerumiseks väljaspool sotsiaalmeediat.

5. ERINEVATE NOORTE OSALEMINE

Rääkides noorte osalusest, tuleb silmas pidada, et nad on heterogeenne ühiskonnagrupp, kelle eelistused, vajadused ning väärtused eristuvad, sõltudes elupiirkonnast, emakeelest, kodakondsusest, Eestis elamise staatusest ning paljudest muudest asjaoludest. Noored, kellele olen eelnevalt viidanud kui valvekodanikele, on üsna erinevad ja samuti varieeruvad põhjused, miks ollakse „valvel“ ja mitte „rindel“. Kui mõningate noorte jaoks võib olla poliitilisest osalemisest loobumine teadlik valik, siis selle kõrval võivad seda mõjutada ka erinevate asjaolude kokkulangemine ja struktuurilistest põhjustest tulenev. Nii võib osalemist pärssida riigikeelest erinev emakeel, Eestis elamise juriidiline staatus või elupiirkond.

Eespool nimetatud põhjustel eristuvad varasemate uurimuste põhjal Eestis näiteks selgelt venekeelsed noored, kes võivad olla ebakindlamad ja vähem motiveeritud osalema. Eriti käib see noorte kohta, kelle puhul langevad kokku mitmed ebasoodsad aspektid, kes elavad äärealal (Ida-Virumaal) ja kes mõnel juhul on Eesti kodakondsuseta. Nad jäävad sageli kõrvale ka digitaalsetest osalusviisidest – takistuseks võib olla nii madal enesehinnang, venekeelsete platvormide puudumine eesti teemadel kui ka teadmatus nende olemasolust (Allaste ja Cairns 2021). Vajalik info osalustegevustest ei jõua alati noorteni, kes tarbivad teise keeleruumi infokanaleid. Keeleoskus võib mõjutada ka osalemiseks vajalikku motivatsiooni. Tegu on omamoodi surnud ringiga – suurem kaasatus ühiskonda pakuks enam võimalusi keeleoskuse parandamiseks, kuid vähene keeleoskus (ja pahatihti ka enda hinnang oma nõrgale keeleoskusele) pärsib osalemist.

Need teemad seostuvad praegu näiteks Ukraina sõja ja saabuvate põgenikega. Suur osa Ukrainast saabunud noori suhtleb vene keeles või oskab seda paremini kui teisi keeli, neid võib mõjutada eesti- ja venekeelse kogukonna eraldatus. Samuti võivad nende osalust pärssida traumaatilised kogemused ning koduriigist lahkumise eripärad või ka kohanemiskasvused. Uussisserändajatest noori võib käsitleda eraldi tähelepanu vajava sihtrühmana ka laiemalt kui sõjapõgenikke – teistelgi võib olla napi lõimituse ja keeleoskuse tõttu vähem võimalusi. Siiani on üsna vähe tähelepanu osutatud Eestisse tulnud õpilaste ja üliõpilaste osalusele. Kuna nad viibivad siin ajutiselt, on nende uurimist peetud pigem väheoluliseks, ehkki tegelikult iga viies välistudeng jääb Eestisse ka pärast õpingute lõppu (Tammaru jt 2017).

Koos Raili Nuginiga kirjutatud artiklis analüüsimise, milliseks kõrgema haridustasemega noorte uussisserändajate osalus potentsiaalselt kujuneb ja mis seda soodustab või takistab. Kui e-riigi teenused ning riigi institutsioonide läbipaistvus tekitavad usaldust ja potentsiaalselt suuremat soovi osaluseks, siis riiklikud regulatsioonid või vaenulik suhtumine sisserändajatesse võivad tekitada ebakindlust. Suurimaks osaluse takistajaks võib aga lugeda arutlusfoorumi puudumist ehk väga piiratud võimalusi Eesti ühiskonnast ja poliitikast vestelda. Osalust Eestis mõjutavad siinsete tingimuste ja regulatsioonide kõrval ka varasemad kogemused päritolumaal.

6. NOORTE OSALUSE TOETAMINE

Noorte osaluse toetamist käsitletakse olulise eesmärgina, mis on välja toodud ka Eesti noortevaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu mitmes alateemas. Osalust on noortevaldkonnas seostatud noorte kaasamisega ühiskondlikku tegevusse ja otsustusprotsessidesse. Selleks on loodud erinevaid organisatsioone ja osaluskoosid, mille toimimine on reguleeritud seadustes (Noorsootöö seadus; Põhikooli ja gümnaasiumi seadus; Lastekaitse seadus jne).

Teema mõtestamiseks ja teadvustamiseks on pikema aja jooksul konstrueeritud palju erinevaid kaasamis- ja osalusmudeleid. Näiteks klassikalisel noorte kaasamise „redelil“ eristatakse kaheksat astet (Hart 1992), mis iseloomustavad neile endile jäetud osaluse rolli. Kõige madalamal redelipulgal on noortega manipuleerimine (ehk teisisõnu nende endi roll osaluses on nõrk) ning kõrgeimal pulgal on noorte omaalgatuslikud ja täiskasvanutega jagatud ootused (nende endi aktiivsust tunnustatakse, hinnatakse ja arvestatakse). Selle lähenemise kõrvale on loodud teisigi, milles eristatakse osaluse erinevaid teekondi (Shier 2001), elemente ja dimensioone (Kudva ja Driskell 2009). Üldisema raamistiku moodustavad kaasamise puhul noorte teavitamine, konsulteerimine ja neile osaluse võimaldamine. Valdavalt usuvad kaasamisteooria pooldajad, et noored osalevad just nii palju, kui täiskasvanud neile selleks võimalusi annavad ja struktuure loovad. Kui hästi on õnnestunud noori kaasata, seda hindavad poliitikakujundajad valdavalt selle järgi, kui paljud neist osalevad erinevates ülalt alla loodud organisatsioonides.

Viimasel ajal rõhutatakse, et lisaks olemasolevatele kaasamismeetoditele, mis sageli jõuavad vaid väiksema osa võimekate noorteni, on oluline ehitada sild ka nendeni, kes siiani on pigem noorte osaluse võimestamiseks loodud tegevustest kõrvale jäänud (nt Aksen jt 2020). Eesti noortevaldkonna arengukavas tuuakse esile, et noortel peab olema võimalus valida, algatada ja luua lahendusi olulistele väljakutsetele ühiskonnas ja kogukonnas, saades selleks piisavalt infot, tuge ja tagasisidet. Euroopa Liidu Noortestrategias 2019–2027 rõhutatakse, et oluline on tunnustada noorte iseorganiseerumisel tekkinud struktuure, kaasata nende hääli otsustusprotsessidesse, arendada innovatiivseid ja alternatiivseid vorme kaasaráakimiseks ning teadvustada ja edendada osaluskogemuse kaudu õppimist.

Nagu mainitud, on Eestis viimastel kümnenditel järjest kasvanud osalevate noorte osakaal üleilmsetes liikumistes (nt LGBT liikumine, loomaõiguste eest võitlemine, kliimaaktivism jne), mis on paljude noorte jaoks eelistatuim osalusviis. Selline noorte osalus jääb aga siiani sageli nähtamatuks ja nende tegevust toetatakse vähem. Keskendumine osaluse traditsioonilistele vormidele ei võimalda poliitikakujundajatel näha selliseid tegevusi osalusena ning need jäävad väljaspoole riiklikku tegutsemisagendat (Allaste jt 2022).

Kuidas noortega vahetult töötavad spetsialistid mõtestavad osalusega seotud teemasid, on siiani väga vähe uuritud. Tanja Dibou ja Ilona Rannala artikkel keskendub noorsootöötajate, omavalitsuse noortevaldkonna spetsialistide ning huvijuhtide arusaamadele, dilemmadele ja väljakutsetele noorte osaluse toetamisel. Noortega töötavad spetsialistid näevad end julgustajate, motiveerijate, info andjate ja teadlikkuse tõstjatena. Teisalt tuleb ka parimate kavatsuste juures esile mitmeid takistusi, alustades valdkonna töötajate ülekoormatusest, isoleeritusest ning mõningatel juhtudel ka napist kompetentsist. Kuigi noortega töötavad täiskasvanud on kursis muutunud osalusviiside ja noorte eelistustega, mõjutavad neid noortega töötamisel osaluse mõõdikud, mis prioritseerivad ülalt alla organisatsioonides osalust. Klassikalised kaasamismudelid, kus eristatakse aktiivset osalemist passiivsest, jäävad uute osalusvormide mõtestamisel piiratuks ning kompetents uuemate osalusviiside toetamiseks tagasihoidlikuks.

VIITEALLIKAD

- Aksen, Merli; Kiisel, Maie; Saarsen, Kärt; Koppel, Helleka; Jaanits, Jaanika; Tammsaar, Helelyn; Rajaveer, Liina; Narusson, Dagmar; Trumm, Elsa 2018. *Noorte osalus otsustusprotsessides*. Tartu Ülikool. RAKE, Rakendusliku Antropoloogia Keskus.
- Allaste, Airi-Alina 2022. Punkaritest kliimaaktivistideni: Noorte poliitiline osalus väljaspool parteipoliitikat. *Vikerkaar*, 12, 108–115.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Pirk, Reelika 2021. Non-formal and informal learning as citizenship education: the views of young people and youth policymakers. *Journal of Applied Youth Studies*.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. Digitaalne osalus. Lk 119–139 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus.
- Allaste, Airi-Alina; Pirk, Reelika 2020. Teismeliste radikaalide mäss või maailmaparandajate algatatud uus elustiil? Lk 161–181 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2019–2020: Noorte elu avamata küljed*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinna Ülikool.
- Allaste, Airi-Alina; Pirk, Reelika; Taru, Marti 2014. *Mapping and typologising youth activism. Deliverable 6.1: Country-based report*. MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy And Civic Engagement).
- Allaste, Airi-Alina; Saari, Kari 2020. Social media and participation in different socio-political contexts: cases of Estonia and Finland. *YOUNG*, 28(2), 138–156.
- Amnå, Erik; Ekman, Joakim 2013. Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281.
- Bennett, W. Lance 2008. *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dalton, Russel, J. (toim.) 2011. *Engaging Youth in Politics: Debating Democracy's Future*. New York: IDEBATE Press.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Glas, Ren; Lammes, Sybille; Lange, Michiel; Raessens, Joost; Vries, Ilmar (toim.) 2019. *The Playful Citizen: Civic Engagement in a Mediatized Culture*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Goodwin, Jeff; Jasper, James M. (toim.) 2009. *The Social Movements Reader. Cases and Concepts*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hartley, John 2010. Silly citizenship. *Critical Discourse Studies*, 7(4).
- Hart, Roger 1992. *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Heath, Joseph; Potter, Andrew 2006. *The Rebel Sell. How the Counterculture Became Consumer Culture*. West Sussex: Capstone Publishing Limited.
- Hebdige, Dick 1979. *Subculture: The meaning of style*. London: Routledge.
- Jenkins, Henry; Peters-Lazaro, Gabriel; Shresthova, Sangita 2020. *Popular Culture and the Civic Imagination: Case Studies of Creative Social Change*. New York University Press.
- Kallio, Kirsi Paulina; Wood, Bronwin; Häkli, Jouni 2020. Lived citizenship: conceptualising an emerging field. *Citizenship Studies*, 24(6), 713–729.
- Kalmus, Veronika; Kõuts-Klemm, Ragne; Beilmann, Mai; Rämmer, Andu; Opermann, Signe 2018. Long-lasting shadows of (post)communism? Generational and ethnic divides in political and civic participation in Estonia. Lk 35–56 kogumikus *(Mis-)Understanding political participation*. London: Routledge Taylor & Francis Ltd.
- Kalmus, Veronika; Siibak, Andra 2020. Eesti noored virtuaalses arvamusruumis. Lk 220–229 kogumikus *Sooväli-Sepping, Helen (toim.) Eesti inimarengu aruanne 2019/2020*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

- Karatzogianni, Athina; Tiidenberg, Katrin; Parsanoglou, Dimitris; Lepik, Kamilla Selina; Raig, Madli; Suitslepp, Marta Liisa; Matthews, Jacob; Symeonaki, Maria; Kazani, Aggeliki; Pnevmatikaki, Myrto 2021. *Online Political Behaviour and ideological Production by Young People: A Comparative Study of ICT and Civic Participation in Estonia, Greece and the United Kingdom*. (DigiGen – working paper series No. 4).
- Kudva, Neema; Driskell, David 2009. Creating space for participation: The role of organizational practice in structuring youth participation. *Community Development*, 40(4), 367–380.
- Lagerspetz, Mikko 2009. Still citizens vs. State? Post-communist prospects for democracy in Europe. Lk 147–168 kogumikus Konttinen, A. (toim.) *Civic Mind and Good Citizens Comparative Perspectives*. Tampere University Press.
- Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter 2009. Internal and External Factors Influencing Estonian Public Agenda During Two Decades of Post-Communist Transformation. *Journal of Baltic Studies*, 40(1), 1–29.
- McLoughlin, Liam; Southern, Rosalind 2021. By any memes necessary? Small political acts, incidental exposure and memes during the 2017 UK general election. *The British Journal of Politics and International Relations*, 23(1), 60–84.
- Norris, Pippa 2002. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Pilkington, Hilary; Pollock, Gary; Franc, Renate (toim.) 2018. *Understanding Youth Participation Across Europe. From Survey to Ethnography*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Puig-i-Abri, Eulàlia; Rojas, Hernando 2007. Being Early on the Curve: Online Practices and Expressive Political Participation. *International Journal of Internet Science*, 2(1), 28–44.
- Riley, Sarah; Morey, Yvette; Griffin, Christine 2010. The ‘pleasure citizen’: Analyzing partying as a form of social and political participation. *Young*, 18(1), 33–54.
- Scott, Alan 1990. *Ideology and the New Social Movements*. London: Unwin Hyman.
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Tammaru, Tiit; Kallas, Kristiina; Eamets, Raul 2017. Põhisõnumid. Eesti rändeajastul. Lk 9–20 kogumikus *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta. <https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tiidenberg, Katrin; Ostashow, Nikolai 2022. *Oskused, pädevused ja osalus: noorte digitaalne kodakondsus Eesti poliitikat kujundavates dokumentides*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Oskused%2C%20p%C3%A4devused%20ja%20osalus_Tiidenberg%26Ostashow_0.pdf.
- Türk, Pirjo 2013. Eesti punk – miilitsast presidendini. Lk 79–118 kogumikus Allaste, Airi-Alina (toim.) *Subkultuurid*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Vukelic, Jelisaveta; Stanojevic, Dragan 2012. Environmental activism as a new form of political participation of the youth in Serbia. *Sociologija*, 54, 387–399.